

VÍSUNDAVØKA

Greinin er partur av lýsingarherferð, sum Granskingarráðið stendur fyri

FRÁ ROYKS
SAMRØÐUK

Køkurin er okkara mest sosiala rúm í húsinum. Tað er í smarta samrøðukøkinum, at vit brúka mest tíð, og tað er køkin, vit vilja sýna fram, tá fólk kemur á gátt. Køkurin var eisini tað rúmið, sum varð mest brúkt fyri 100 árum síðani, hóast fermetrarnir vóru teir somu ella færri, enn teir eru í dag. Jóan Pauli Joensen granskar í føroyska húsinum í fyrsta parti av 20. øld

ORÐ: EILEN ANTHONIUSSEN

Undir heitinum »Í stovuni sof, í køki komfýr« heldur Jóan Pauli Joensen fyrilestrar undir Vísindavøkuni. Fyrilestrarnir eru úr tilfari, sum hann hevur granskað í sambandi við gomlu føroysku húsinu, og sum eftir ætlan skal gevast út í bók, tá hann er liðugur við granskingarbeiðið. Hóast hann er farin frá sum undirvísari og professari á Sögu- og Samfelagsdeildini, er hann ikki givin við at arbeiða. Gransking er ein so stórir partur av hansara lívi, at hann heilt einfalt ikki kann lata vera við at granska.

– Hetta er eitt evnið, sum eg havi fingist við alt lívið. Gjøgnum tíðina havi eg arbeitt við ymiskum verkætlanum innan mentan, og tað er serliga hetta evnið, sum snýr seg um, hvussu fólk liva og búgva, og hvussu tey innrætta seg, sum hevur mín áhuga. Tí havi eg kastað meg yvir hesa granskingina av føroyska húsinum, sum veksur fram stutt eftir ár 1900.

Húsið, ið granskingin hjá Jóan Paula Joensen snýr seg um, eru tey hús, sum vóru vanlig eftir ár 1900. Grundsniðið er eitt hús í trimum hæddum við køki, lítlum spískamari ella kova, tveimum stovum, gongd ella forstovu og lítlum gestakamari í miðhæddini. Á loftinum er gongd og trý kømur, oftast eitt stórt og tvey minni. Í kjallaranum var ofta

»
At ganga upp í heimið og innrætting er trúgv hjá summum, líka sum onnur hava aðrar sannføringar og ganga upp í ítrótt, kost ella okkurt triðja. Innrættingin hjá fólki fyllir sera nógv í dag

Jóan Pauli Joensen

verkstaður, høsnarhús, básar til neyt og seyð.

Roykstovan fær nýtt navn

– Miðhæddin var næstan altíð tann sama, men tey finaru og størru húsinu høvdu trimpil og kvist, sum gjørdi tað møguligt at hava fleiri rúmlig kømur á loftinum. Nóg av hesum húsunum síggjast enn í dag, eitt nú verður skipararekkjan í Porkeri ofta nevnd.

Jóan Pauli greiðir frá, at hetta húsið kemur til Føroya fyrst í 1900-talinum, møguliga úr Noregi ella Danmark. Tey líkjast nógvum av teimum húsunum, ið vit síggja í okkara grannalondum.

– Søguliga hava vit bara havt tvey húsaslag, áðrenn vit fara undir at byggja hesi húsinu. Vikingahúsið frá miðöld og so gomlu føroysku húsinu við roykstovu og glasstovu frá 16-1700-talinum. Hetta nýggja húsið kom um ár 1900, og tað nýggja við hesum húsinum var, at tað hevði bæði loft og kjallara. Íblásturin kom úr grannalondunum og í takt við, at tann borgarligi lívshátturin vann fram. Tað hevur onki við tað politiska at gera, men heldur meinast tað við, at tá fólkid flytir av bygd og inn í býin, broytist lívsstílin eisini. Tá verður húsið karmur um familjulívið á ein annan hátt, enn man kendi tað frammanundan.

Við nýggja húsinum broytir roykstovan í teimum gomlu húsunum navn til køk, tá hon fær køk, loft og innlagt vatn. Hóast báðar

stovurnar, fina stovan og spísistovan, fylla helvtina av miðhæddini, brúkti man bert køkin sum uppihaldsrúm. Tað kundi vera trongt, tí ofta búðu trý ættarlið undir somu lon.

– Men tá spældu børnini meir úti. Og tey spældu kanska uppi á loftinum ella í rúmi, sum enn ikki var innrættað, kjallarin kundi eisini nýtast, men í høvuðsheitum var køkurin einasta rúmið, sum var í brúk í tí dagliga. Tíðirnar vóru øðrvísi tá. Maðurin var forsyrgjarin og arbeiddi antin úti ella í kjallaranum, so køkurin var arbeiðsplássið hjá konuni.

Húsið umboðar títt lív

Samfelagsliga gongdin og sosialu broytingarnar avspegla sostatt týðiliga, hvussu vit hava innrættað okkum heima. Konan átti køkin og matgerðina, og maðurin átti kjallaran. Loyvdu umstøðurnar tí, fekk maðurin sitt harraverilsli, um talan var um rík og múgvandi fólk. Í teimum gomlu húsunum við roykstovu og glasstovu var vanliga eisini eitt prestakamar í endanum. Har var eisini ein serlig inngongd, eisini rópt bakdyr.

Tað stuttliga við hesum nýggju húsunum, sum komu eftir 1900, er, at øll líkjast. Og hetta avspeglar ein lívshátt sum kemuruttanifrá, har húsið eisini umboðaði ein serligan lívshátt.

– Tú kemur inn í húsinu gjøgnum forstovu, heldur fram haðani inn í fínu stovu og haðani inn í spísistovuna. Fínir gestir nýttust ongantíð at koma

inn í køkin, har maturin varð gjørdur, og har húsfolkið og onnur kundu verða í frið.

Stovurnar vóru so at siga slett ikki í brúk, uttan til tær heilt serligu løturnar og til høgtíðirnar. Við tíðini fer man at brúka spísistovuna meir, serliga sunnudagar. Tá útvarpslurtini blivu vanlig, stóðu tey ofta í stovuni, og so fóru fólki aftaná, men við hurðini opnari inn í køkin, har tey eisini sótu. Upp aftur seinni kom sjónvarpið, og so við og við fór man at brúka stovurnar meira. Summi tóku veggina niður og finga eina stórri stovu í staðin fyri tvær smáar.

– Húsinu vóru hitað við torvi og seinni koli, og mann oyslaði ikki við hitanum. Komfýrurin, sum kom í hesi húsinu frá fyrsta degi, var í køkinum, og tí hevur tað verið heitt og fjálgt at sitið har.

Kumma í skotinum

Frá 1950 árunum kemur ein nýggjur stíllur, og tá vit koma upp í 1960 árinu verður tað finari og finari, og tá byrjar fólkið eisini at bróta frá í innrættingini, sum vit eisini kunnu knýta upp í rákið, ið eyðmerkti nýggju friu tíðina.

– Men so langt eri eg ikki komin enn. Tað, sum eg haldi vera serliga áhugavert við hesum tíðarskeiðinum, sum er fyrra helvt av farnu øld, er hvussu týðiligt tað er, at meginparturin av fólkinum ber seg at á sama hátt. Øll gera líka burtursæð frá onkrum lítlum fráviki